

SLOM HRVATSKE

Ratko
Bošković

2009. **TKO JE KRIV** za 6 godina depresije i izgubljenih 200 tisuća radnih mjesta i 500 milijardi kuna

PROMETHEUS

Nakladnik:

Prometheus – moderni mediji j.d.o.o., Zagreb

Urednik:

Matija Kroflin

Dizajn naslovnice i grafički prijelom:

Goran Stančić

Dizajn slika:

Ivan Poslek i Goran Stančić

Copyright © Ratko Bošković

Sva prava zadržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se umnažati ili prenositi u bilo kojem obliku i bilo kojim elektroničkim, mehaničkim ili drugim putem bez pismenog odobrenja vlasnika autorskih prava te izdavača.

Tisak:

Sveučilišna tiskara, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Naklada 500 primjeraka

Zagreb, 2017.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000955103

ISBN 978-953-59414-0-8

Od istog autora:

“Na zgarištu promašenih investicija”, Centar za informacije i publicitet, Zagreb 1990.

“Devet zamki za ulagače u hrvatske dionice”, ZB Brokери, Zagreb 2001.

“Projekt Srce: Istina o Podravki i aferi Spice”, EPH Media, Zagreb 2013.

Uvod

Kraj je 2016. godine pa je i Hrvatska narodna banka (HNB) pozvala na prigodni domjenak s crnim rižotom. Prije domjenka održava se brifing za novinare koji „pokrivaju“ HNB i monetarne teme. Guverner Boris Vujčić kaže da za 2016. središnja banka projicira rast hrvatskog bruto domaćeg proizvoda (BDP) od realnih 2,8 posto, a za 2017. od tri posto. Za to vrijeme HNB-ovi službenici za informiranje novinarima za stolom dijele prvi broj njihove publikacije „Makroekonomska kretanja i prognoze“. Mene, zaljubljenika u grafove, smjesta privlači jedna od slika na samom početku knjižice.

Na slici je punom crvenom crtom prikazano kretanje hrvatskog realnog BDP-a, s tim da crta počinje 2010. godine s vrijednošću 100. Tako prikazan, hrvatski je realni BDP 2010. i veći dio 2011. godine gotovo ravan, a onda ponire i sve do 2016. formira razvučeno slovo „U“, izduženu „dolinu“ s najnižom točkom, otprilike, na vrijednosti od 96, da bi se do 2016. vratio na početni indeks 100, pa čak i nešto malo poviše njega.

BDP, se dakle, oporavio. Hrvatska ekonomija, dakle, stoji dobro. Kriza je prošla.

No, ta slika laže. Ona pokazuje da se BDP 2016. oporavio u odnosu na početak 2011., dok je s nje posve iščezao pad BDP-a u 2009. i 2010. godini. Da je prikazan, taj pad bi na lijevoj strani slike izgledao kao uzdužni presjek skijaške skakaonice.

Da je prikazan i pad u 2009. i 2010., cijela bi njegova slika otkrivala da je i potkraj 2016. (sedam punih godina kasnije) hrvatski realni bruto

domaći proizvod još uvijek više od devet indeksnih poena niže od BDP-a iz predkrizne 2008. godine. Odnosno, da mu toliki rast treba da se oporavi i u odnosu na 2008., a ne samo prema 2011. Odnosno, da će hrvatskom BDP-u uz rast koji HNB predviđa za 2017. za oporavak trebati još tri godine, ukupno cijelo jedno desetljeće! Izgubljeno desetljeće.

A da bi došla tamo gdje bi bila da joj je BDP od 2008. nastavio rasti „normalnom“ prosječnom svjetskom brzinom od dva posto na godinu, Hrvatskoj će trebati još pet-šest godina. Ali, s demografskim promjenama koje su započele 2009. i s gubitkom radne snage koji traje i još će se pojačati nije sigurno da će to hrvatskom narodu ikada uspjati.

No, tako je to s biltenima i njihovim grafovima: oni prikazuju aktualni vremenski prozorčić, a podaci se u njemu pomiču nalijevo. Starija zbivanja ispadaju sa slike, padaju u zaborav, proguta ih margina. To je poput otresanja lanjskoga snijega s kaputa. On se prepušta povijesti i povjesničarima, a mi „idemo dalje“. Vrlo brzo postane jako teško naći vjerodostojne podatke o zbivanjima starijima od pet-šest godina, izjave i stavovi izgube se u debelim prašnjavim svescima uvezanih godišta novina i malo tko ih ima volje tražiti, internetski portali se ugase i njihov sadržaj nestane, a i oni koji najbolje pamte zaborave što je tko rekao i u kojem kontekstu.

To ne bi smjelo biti tako.

Ako se dopusti da najveću ekonomsku krizu moderne Hrvatske proguta zaborav, tada neće biti moguće izvući njezine pouke i spriječiti ili barem ublažiti sljedeću financijsku i ekonomsku krizu koja će sigurno doći, pitanje je samo vremena. Mnogi istraživači i autori, od Hymana Minskog preko Kennetha Galbraitha do Georga Coopera pokazuju i dokazuju kako financijska tržišta sama generiraju svoje krize i slomove, najviše upravo u vrijeme kada se neupućenoj javnosti čini da funkcioniraju besprijekorno.

„Krizu se ne smije proćerdati“, poznata je uzrečica, od 2008. naovamo puno puta ponovljena u ekonomskoj literaturi i publicistici. Jer, velike financijske i ekonomske krize u svijetu nailaze nevjerojatnom pravilnošću (svakih deset godina, ustanovili su Carmen Reinhart i Kenneth Rogoff), ali to se svakih deset godina i zaboravi. Mnogi struč-

njaci koji krizu prožive ne žele se više na nju osvrtnati, ne samo iz vlastite nelagode, nego i zato da ih politička javnost ne bi optužila za „naknadnu pamet“.

A ova je knjiga upravo to, „naknadna pamet“ o uzrocima, razvoju i posljedicama Velike recesije u Hrvatskoj koja je započela sa slomom BDP-a na proljeće 2009., a završila – ako se promatra samo padajući dio krivulje BDP-a – s trećim kvartalom 2014. godine. Inspiraciju ponizno nalazi u „Velikom slomu 1929.“ Kennetha Galbraitha, no, premda se s njom niti želi niti može uspoređivati, dolazi ipak nešto brže nego Galbraithova.

Jedan od najbriljantnijih socioekonomista u povijesti svoj je „Slom“ napisao tek 25 godina nakon izbivanja Velike depresije, a potom se desetljećima čudio kako to da se njegova knjiga stalno iznova izdaje. Nije mu dugo trebalo dugo da shvati zašto: „Kad god bi knjizi zaprijetilo da bude rasprodana s polica knjižara, neka nova špekulativna epizoda ili katastrofa skrenula bi na nju pozornost javnosti“, napisao je u predgovoru za izdanje 1992. godine.

Povijest suvremene tržišne ekonomije u Hrvatskoj prekratka je za veći broj ekonomskih katastrofa prouzročenih financijskim krizama i panikama. I par manjih kriza, poput one izazvane ogluhom Rusije na njezine državne obveznice 1998., ili one koju je izazvalo rasprskavanje mjehura cijena „dot-com“ dionica u Americi početkom 2000-ih, dobro su potresle i Hrvatsku, ali nisu predstavljale ni izbliza takvu kataklizmu kao udar globalne Velike recesije 2009.

Godine 2009. u Hrvatskoj se nije dogodio „samo“ slom privatne potrošnje i privatnih investicija, strahoviti pad zaposlenosti, pad prihoda državnog proračuna i enormni rast javnoga duga. Velika recesija nije samo pomela sa scene brojne najistaknutije i do tada najuspješnije financijske i poslovne institucije i pojedince, pa čak i premijera i stranku na vlasti. Nije samo stvorila par stotina tisuća nezaposlenih, pauperiziranih i „blokiranih“ građana i poduzeća. Te je godine kolabirao i sam model rasta Hrvatske temeljen na domaćoj potrošnji financiranoj inozemnim novcem. Poslije 2009. ništa u Hrvatskoj više nije isto. Kako se to moglo dogoditi? Je li netko za to kriv? Ako da, tko?

Tvrdo prizemljenje

Da se u njihovoj zemlji događa nešto dramatično Amerikanci su mogli saznati 24. srpnja 2007. kada je Angelo Mozilo u Calabasasu u Kaliforniji izrekao riječ „depresija“. Hrvati su mogli saznati da se u njihovoj zemlji događa nešto dramatično kada je Ivo Sanader 19. studenoga 2008. u Zagrebu izrekao riječ „banana“.

Tog 24. srpnja 2007. u najvećem ugovaratelju hipotekarnih stambenih kredita u Sjedinjenim Državama, tvrtki Countrywide Financial Corporation, održavala se telefonska konferencija za burzovne analitičare. Angelo Mozilo, osnivač i CEO Countrywidea, priznao je analitičarima Bear Stearnsa, Merrill Lyncha, Morgan Stanleyja i drugih investicijskih kuća s Wall Streeta da je kvartalni prihod njegove tvrtke pao za trećinu, da ne vidi mogućnost oporavka sve do 2009. i izrekao sudbonosnu rečenicu: „Prolazimo kroz golemu depresiju cijena, kakvu nismo vidjeli sve od Velike depresije.“ Sutradan je cijena dionica Countrywidea pala 11 posto, a indeks DJIA 226 bodova, najviše u zadnja četiri mjeseca.¹

U srijedu 19. studenoga 2008. u Zagrebu su se u Banskim dvorima sastali predstavnici Vlade i sindikata državnih i javnih službi o kojemu mediji, čini se, nisu bili obaviješteni. No, sutradan je Sindikat državnih i lokalnih službenika i namještenika na svojim internetskim stranicama objavio kraći izvještaj sa sastanka i fotografiju na kojoj se na jednoj strani stola jasno vide premijer Sanader, potpredsjednica Vlade Jadranka Kosor i ministar financija Ivan Šuker, a na drugoj brojni

sindikalisti. Razgovarali su o povećanju plaća zaposlenima u državnim i javnim službama.²

„Sudionicima se u kratkom i na trenutke dramatičnom izlaganju obratio i premijer“, objavili su sindikati na webu. „Premijer je podsjetio na utjecaj svjetske ekonomske krize na situaciju u Hrvatskoj, rekavši: ‘Bez dramatike, visimo o niti! Kolokvijalno rečeno, u banani smo!’“ Istoga trena „banana“ je preplavila hrvatske medije, internet, novine i televizije, i postala amblemom hrvatske Velike recesije. No, otkud Sanaderu to da Hrvatska „visi o niti“ i da je „u banani“?

Tjedan dana ranije, kao i svake godine na početku poslovne i političke jeseni, u Opatiji se održavalo tradicionalno godišnje savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista (HDE). Na konferenciju je prvoga dana došao predsjednik Stipe Mesić pa je osiguranje bilo strože nego bilo koje prethodne godine. Policajci u civilu sa slušalicama u ušima zavrivali su u torbe sudionika skupa i taktički se rasporedili na sve ulaze u dvoranu opatijskog kongresnog centra u Grand hotelu Adriatic.

Sanader je došao drugoga dana konferencije. Kolona luksuznih automobila s premijerom i njegovom pratnjom zaustavila se ispred hotela gdje ih je po protokolu dočekaio predsjednik HDE-a, profesor na zagrebačkom Ekonomskom fakultetu dr. Ljubo Jurčić sa svojim suradnicima i organizatorima savjetovanja. Oko Sanadera je uvijek vladala pompa, vreva, uzbuđenje, svi su ga pozdravljali, neki mu prilazili i nešto došaptavali.

Sudionici konferencije dočekali su premijera pljeskom, a on je stao za opatijsku govornicu i održao sjajan govor, čvrst, snažan, prepun samopouzdanja i energije. Kad je završio, sjeo je u prvi red konferencijske dvorane do Ljube Jurčića i tiho mu rekao nešto što nitko drugi nije mogao čuti.

- Ljubo, nemoj uvijek biti pesimističan, bit će sve dobro, daj me malo podrži.³

Jurčić mu je odgovorio kako on uvijek podržava svakog predsjednika Vlade, a njegove kritičke opaske su poruka premijeru da mu ministri krivo rade, da su politike koje Vlada provodi krive. U tom trenutku sudionicima konferencije s pozornice je govorio ministar financija

Ivan Šuker, i ispričao kako državna razvojna banka HBOR i državno poduzeće Hrvatske autoceste tih dana na svjetskom tržištu nisu uspjele prodati svoje obveznice niti uz državno jamstvo.

- Zar ti ovo ne govori da se nešto iza brda valja, da visimo o koncu ako nam svijet prekine dostavu novca? rekao je premijeru Sanaderu ekonomist Jurčić, koji je samo par mjeseci ranije u jednom intervjuu najavio da će u Hrvatskoj „kriza nastupiti potkraj godine“.

- Pad standarda pratit će smanjivanje proizvodnje, što se već osjeća. Ovog smo svibnja imali manju proizvodnju nego u istom mjesecu lani. To se nije dogodilo već osam godina, rekao je Jurčić.⁴

Tako se u hrvatski krizni politički žargon uz „bananu“ uvukla i fraza „visiti o koncu“. A dan ranije u Opatiji i predsjednik Republike Stipe Mešić ubacio je i svoju „‘podzemnu grmljavinu’ koja je zahvatila financijska tržišta zapadnog svijeta“. Predsjednika i njegovog ekonomskog savjetnika Dubravka Radoševića možda je inspirirao i naslov iz Financial Timesa, kako se istočnoj Europi „sa zapada približavaju mračni oblaci“...⁵

Dramatičnih upozorenja o opasnosti od nailaska krize, dakle, u Hrvatskoj u studenome 2008. nije nedostajalo. No, većina državnih dužnosnika i neovisnih analitičara bila je uvjerena da će ona poprimiti tek blagi oblik usporavanja gospodarskih aktivnosti.

Na skupu hrvatskih izvoznika u subotu 7. studenoga u Zagrebu guverner Hrvatske narodne banke dr. Željko Rohatinski „iznio je vrlo sumorna očekivanja za 2009. godinu“ u kojoj će rast iznositi samo dva posto, što je bila najniža procjena do tada, a Hrvatska će istodobno morati prikupiti čak jedanaest milijardi eura za otplatu vanjskih dugova. „Dakle, ništa što bi nas činilo sretnima, ali daleko manje loše od onoga što je u nekim drugim zemljama. Međutim, to se može dogoditi i ovdje ako se ne trgnemo na vrijeme“, rekao je guverner.⁶

Na istom skupu zamjenik ministra financija Zdravko Marić bio je malo optimističniji, u 2009. očekivao je rast hrvatskog BDP-a između dva i tri posto.⁷

„Vodimo računa o aktualnoj situaciji, ali i možebitnom negativnom razvoju. Nema razloga za paniku, ali ima za ozbiljnost“, poručio je pak hrvatskim ekonomistima u Opatiji premijer Sanader. „Svjesni smo da

Napuhivanje balona

„Jagluni! Jagluni!“ pronijeli su se uzvici jednoga sunčanog ljetnog popodneva kroz Vrbosku. „Jagluni, jagluni!“ Bilo je to dovoljno da Vrbovljanima ribarima uzavre krv. Dohvatili su osti iz svojih konoba, poskakali u brodove, upalili motore i masovno krenuli u progon za jatim sabljana, velikih grabežljivih riba nalik sabljarkama, koje je netko navodno ugledao u obližnjoj uvali.

Većina se Vrbovljana uzaludno uzбудila, među kojima i autor ove knjige, jer jagluna nije bilo nigdje na vidiku. Ali ne i Lorenzo Damjanić, on se iz lova vratio s nevjerojatnim trofejem. Ulovljenog jagluna položio je na rub vrbovačke rive, a dokaz tog ulova, uokvirena crno-bijela fotografija, godinama je stajala iznad šanka u njegovu kafiću.

Lorenzo je u prizemlju obiteljske kuće i na dijelu trga nedaleko ACI-jeve marine na samoj rivi vodio kafić. No, u njegov se život umiješao jedan Slovenac. Srećko Bahovec se nakon karijere inženjera u slovenskoj prehrambenoj industriji u mirovini skrasio u Vrboskoj i početkom 90-ih počeo svoju životnu uštedevinu ulagati u dionice hrvatskih poduzeća. Vrlo brzo našao se na popisima 10 najvećih dioničara brojnih hrvatskih privatiziranih tvrtki.

Vrbovljane su dionice i dioničarstvo zanimali i zbog privatizacije njihova lokalnog hotelskog poduzeća „Vrboska“ d. d., a Bahovec je o tome sve znao. A najzagrijanijim se pokazao Lorenzo. U dugim i mračnim zimskim mjesecima, kad je kafić držao zatvorenim, a vani se izmjenivali jugo i bura, Lorenzo je u maloj sobi iznad kafića uredio

ured s internetskom vezom i kompjuterom, i posvetio se analiziranju hrvatskih dionica.

Prvi nalog brokeru za kupnju 24 dionica Sunčanog Hvara dao je 5. siječnja 1996. A kad se „Vrboska“ d. d. 2003. uvrštavala na Zagrebačku burzu, Lorenzo je sa 1522 dionice ili 1,18 posto kapitala bio četvrti, a Srećko Bahovec sa 1112 dionice ili 0,86 posto kapitala njezin peti najveći dioničar.¹

Da bi došao do novca za ulaganje Lorenzo je prodao svoje i ženine vrtove, vinograde i gradilišta, a to Vrbovljani baš i nisu dobro primili. „Budalo jedna, izgubit ćeš i gaće“, govorili su mu, a on „nije nikome mogao objasniti da se na trgovanju dionicama može dobro zaraditi“. A Lorenzo je doista zaradio. Na valu eksplozivnog rasta cijena hrvatskih dionica do 2007. stvorio je dionički portfelj vrijedan oko 40 milijuna kuna.

Ulažacka mu je strategija bila vrlo jednostavna: kupovao je većinom one hrvatske dionice koje su kupovali stranci. Zatvorio je svoj ugostiteljski obrt i posve se posvetio obitelji i špekulaciji na burzi, a najdraža zabava bila mu je odlazak na more malim kaićem, ali ne u lov na jaglu- ne, jer oni se nikada više u Vrboskoj nisu pojavili, nego u lov na lignje...

I Srećko Bahovec držao je u Vrboskoj kafić, malo dalje od Loren- covog, i iznajmljivao apartmane, no to mu je više bio hobi nego posao. On je na hrvatskim dionicama, koliko je Vrbovljanima poznato, stekao oko 35 milijuna eura. No takvih kao što su Srećko Bahovec i Lorenzo Damjanić u Hrvatskoj nije bilo puno.

Zadnje godine prošlog milenija u Hrvatskoj je bilo samo 1777 aktivnih domaćih ulagača individualaca, takvih koji su u godini dana ostvarili najmanje tri transakcije s dionicama. U 2001. njihov se broj povećao na nešto manje od četiri tisuće i do 2003. je stagnirao. No, tada je počeo rasti velikom brzinom: 2004. bilo ih je gotovo šest tisuća, 2005. gotovo deset tisuća, a u 2006. do 5. listopada, kada je Rovinju održana godišnja konferencija Zagrebačke burze, bilo ih je točno 12.493. Dakle, sedam puta više nego 2000.²

Među ovima posljednjima 67 posto je bilo muškaraca i 33 posto žena, prosječna dob im je bila 47 godina, a prosječno su ostvarili 417.265 kuna prometa.

Na početku milenija bilo je u Hrvatskoj samo 105 ulagača pojedinaca koji su na burzi ostvarili promet između milijun i pet milijuna kuna. U prvih devet mjeseci 2006. bilo ih je gotovo deset puta više ili točno 999.

Samo je 15 individualnih domaćih investitora 2000. godine na hrvatskim burzama „okretalo“ više od pet milijuna kuna. U 2006. njihov je broj narastao na 223.³

Na njih je, pretpostavljamo, mislio i predsjednik Uprave Hanfe Ante Samodol kada je 2006. u Rovinju rekao da „nekoliko stotina ljudi u Hrvatskoj raspolaže sa tri do pet milijardi kuna zarađenih na tržištu kapitala, što je dovoljno da zaljulja cijelo tržište“.⁴

No tko su bili ti milijarderi, to hrvatskoj javnosti nije bilo poznato. Na internetskim stranicama Središnjeg klirinškog depozitarnog društva (SKDD) i Zagrebačke burze može se vidjeti tko su najveći dioničari pojedinog poduzeća, ali ne i to imaju li oni i koliko kapitala i u drugim društvima. Portfelji pojedinaca su tajni osobni podatak jednako kao i štednja u bankama. Zato je zanimljiva bila rasprava pokrenuta na internetskom forum.hr-u.

„Amerika ima Buffetta, Sorosa, Paulsona, Teppera, Lamberta, Cohena, Icahna, Griffina, Simonsa... Mediji i investitori prate što oni kupuju. Koga ima Hrvatska? Tko su najveći investitori na hrvatskom tržištu kapitala? Odnosno, koji su hrvatski građani s najvećim kapitalom na hrvatskoj i svjetskim burzama?“ otvorio je jedan forumaš temu za raspravu. I odmah dodao ogradu: „Pritom valja izuzeti razne Vlahoviće, Cuccurine i slične koji bogatstvo imaju u jednoj kompaniji kojom pritom i sami upravljaju.“

No, pokazalo se da su čak i najupućenijim forumašima poznati samo oni krupniji hrvatski dioničari koji su se javnosti otkrili sami.

„Svojevremeno je Kristijan Floričić figurirao kao najveći. Počeo je sa 100.000 eura obiteljske ušteđevine, a prema osobnom priznanju u razdoblju 2000.-2005. to je povećao astronomskih 300 puta (uglavnom na brodarima, ali i na Končaru). Osnovao je fond, mislim da je u jednoj fazi bio i kunski milijarder. Svojevremeno je dosta investirao u regiji, u Crnoj Gori itd. Koliko je njegovog novca u fondovima kojima je suvlasnik i kojima upravlja, ne znam...“

2008.: ispuhivanje balona

Još na proljeće 2008. fond ST Aggressive imao je imovinu tržišne vrijednosti 11,8 milijuna kuna, ali zahtjevi ulagača za isplatu „stizali su iz dana u dan, iz sata u sat“, kaže Tomislav Tukić.¹ No, veliki problemi na hrvatskoj burzi počeli su već na proljeće 2007., i prije nego što će Angelo Mozilo 24. srpnja te godine u Kaliforniji održati svoju fatalnu konferenciju za analitičare, i prije nego što će BNP Paribas 9. kolovoza prvi put obustaviti isplatu svojih ulagača.

Indeks Crobex uz velike je oscilacije rastao sve do 15. listopada 2007., ali kada se pogledaju grafovi cijena nekoliko ključnih hrvatskih dionica vidi se da je njihov pad počeo negdje potkraj travnja ili početkom svibnja. Svoj lokalni maksimum cijene dosegli su tada Ina, Podravka, Adris grupa, Ericsson Nikola Tesla... Od tog trenutka njihova je cijena nezadrživo počela klizati. Ponovila se priča iz 2004., samo sada u suprotnom smjeru: kao što su te godine stranci pokrenuli napuhivanje hrvatskog burzovnog balona, tako su sada stranci taj balon i „probušili“.

Na kraju prvog polugodišta 2007. godine strane osobe bile su vlasnici 38,5 posto svih dionica pohranjenih u Središnjem klirinškom depozitarnom društvu (SKDD). Domaće pravne osobe držale su 37,7 posto. Na skrbničkim računima, većinom za hrvatske institucionalne investitore, banke su držale oko 12 posto, a hrvatski građani posjedovali su 11,6 posto svih dionica. Godinu dana kasnije ta se struktura jako promijenila: velikog dijela stranih ulagača više nije bio u Hrvatskoj. Prodali su svoje dionice i otišli.

Na kraju prvog polugodišta 2008. udio stranih osoba bio je 32 posto. Pao je i udio domaćih pravnih osoba, na 35,2 posto, a porastao udio skrbničkih računa (na 18,6) i hrvatskih građana (na 14 posto).² Domaći institucionalni ulagači i građani ostali su na Zagrebačkoj burzi i u SKDD-u, ili su otišli s puno manjim iznosima. Tomislav Tukić sve je to osjetio na vlastitoj koži u uredu ST Investa u malom poslovnom centru na Boktuljinom putu u Splitu.

„Imovina nam je sa 200 milijuna kuna rapidno padala. S velikim oscilacijama padala je po 20-30 posto godišnje. Vrlo brzo se prepoločila. Stranci su pomalo izašli iz naših fondova tako da smo prijelaz iz 2007. u 2008. dočekali većinom, više od 80 posto, s domaćim ulagačima“, priča Tukić. „Velike padove cijena na hrvatskoj burzi definitivno je prouzročio bijeg inozemnog kapitala. Stranci su imali probleme kod sebe doma pa su povlačili novac iz zemalja koje su bile najnesigurnije. A Hrvatska je svakako bila jedna od njih.“

„Ulagачi su tražili otkup udjela, a to znači da ih se mora isplatiti u najviše sedam dana. Ljudi su bježali, obuzeo ih je strah, osjećaj nesigurnosti. Bili su skeptični prema budućnosti i željeli su realizirati tadašnju dobit ili možda što brže riješiti neke svoje životne probleme. Isplaćivali smo udjele, a kad nismo imali dovoljno gotovine, prodavali smo vrijednosnice, na domaćem i inozemnom tržištu. One za koje smo znali da vrijede puno više morali smo prodavati sad već po užasno niskim cijenama, kako ne bismo kršili zakone.“

Ako nekoga moraš isplatiti unutar sedam dana, onda moraš i skupiti novac u sedam dana. Ne možeš nekoga isplatiti u ‘papirima’, moraš u novcu...

A najgore je što nismo imali nikakvo utočište, kao što su to u inozemstvu centralne banke. Papire koji su trebali vrijediti sto, mi smo morali prodavati za deset, a da smo imali ‘kupca posljednjeg utočišta’, kao što su to vani centralne banke, uz obvezu reotkupa, možda smo mogli preživjeti to najteže razdoblje. Centralna banka uvijek ima vremena, a ja, ako moram prodati za sedam dana, nemam vremena. A kad moram prodati automatski dalje rušim tržište...“

Važnije dionice uvrštene na Zagrebačku burzu potkraj 2007. nisu više ponovile uspjeh Magma. Početkom listopada uvrštene su dionice

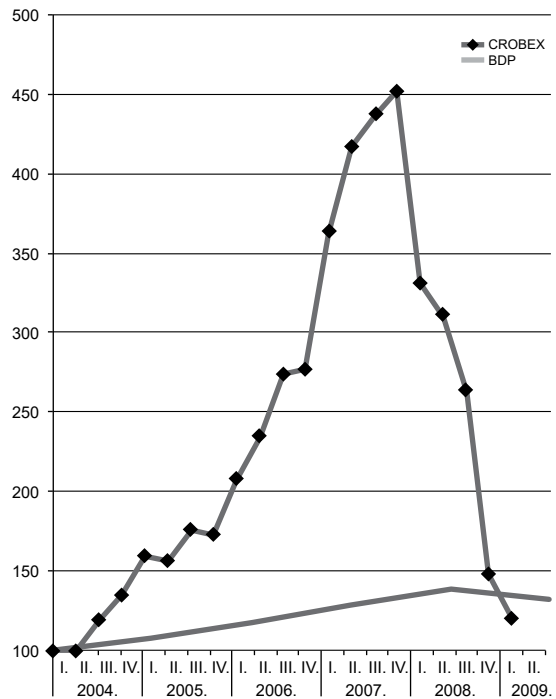
HT-a, prve kupoprodaje bile su s cijenom od oko 375 kuna. U idućih 20 dana poskupjele su na 400 kuna, a zatim je uslijedio pad. U drugoj polovici studenoga uvrštene su dionice Atlantic grupe, bio je to drugi slučaj u novijoj hrvatskoj povijesti listanja jedne privatne kompanije u Službeno tržište burze. Do kraja godine zabilježile su pad cijene od 6,2 posto.³

Crobex je ipak nekako izgurao 2007. uz tri potonuća i tri oporavka, no njegov povijesni vrhunac od 5392,24 boda od 15. listopada 2007. više se nije ponovio. Sljedeći lokalni maksimum od 5279,14 zabilježen je 4. siječnja 2008. A tada je počeo strmoglavi pad.

Do potkraj 2008. Crobex će izgubiti 71,3 posto vrijednosti od 4. siječnja i past će na razinu koju je zadnji put imao 24. studenoga 2004. U samo jednoj godini izgubit će sav prinos iz prethodne četiri godine!

Potvrdilo se povijesno iskustvo da se burzovni, nekretninski, robni i ostali slični baloni napuhuju duže vrijeme, u početku polagano, a kasnije sve brže, no pad se odvija naglo, kao niz liticu, kao propadanje kroz pod. Ulagači u hrvatske dionice nisu ni okom trepnuli, a Crobex

Strmoglavi pad cijena hrvatskih dionica

Indeks Crobex, vrijednosti zadnjega dana kvartala, i hrvatski BDP. Izvor: ZSE i DZS.

Slom 2009.

Ministar financija Ivan Šuker bio je u pravu: u zadnjem kvartalu 2008. hrvatski bruto domaći proizvod zaista je prestao rasti. Konačni podaci Državnog zavoda za statistiku pokazat će za četvrto tromjesečje stopu rasta BDP-a nula. Potrošnja kućanstava bila je manja 3,4 posto, izvoz je pao 1,5, a uvoz znatno više, čak 7,5 posto. No državna potrošnja bila je 3,1 posto veća i investicije su porasle 3,4 posto, pa je zbroj stopa rasta potrošnje, ulaganja i izvoza, umanjen za uvoz, kao rezultat imao nulu.¹

Kao što barometar registrira pad tlaka zraka, tako su Biserka i Goranko Fižulić s Magmom u zadnjem kvartalu 2008. godine osjetili srozavanje hrvatske privatne potrošnje u zadnjem kvartalu 2008. godine. No, u prvom kvartalu 2009. dogodilo se nešto što nitko nije ni očekivao ni prognozirao, nešto, za što je većina ekonomskih analitičara, političara i čelnika hrvatskih državnih institucija tvrdila da se neće i ne može dogoditi: hrvatska ekonomija kao da se sunovratila niz liticu!

Promet u trgovini na malo u siječnju 2009. u odnosu na siječanj prethodne godine nominalno je pao 11,7 posto, a realno 13,7 posto. Privatna potrošnja doživjela je pad od gotovo deset posto, ulaganja su pala 12,4 posto, izvoz gotovo 14, a uvoz je naglo potonuo za više od jedne petine, golemih 20,7 posto.

Industrijska proizvodnja pala je u siječnju u odnosu na isti mjesec 2008. statistički rekordnih 14,1 posto, a u odnosu na prosjek prethodne godine čak 21,2 posto. Proizvodnja motornih vozila srozala se 43,9

posto, prodaja automobila pala je 42,5 posto, a „ostale prerađivačke industrije“ pale su i za najiskusnije analitičare šokantnih 63,6 posto!

U realnom svijetu nije se potkraj 2008. i na početku 2009. dogodilo ništa posebno: nije eksplodirao vulkan na Islandu i zavio pola Europe u lebdeći pepeo i otrovne plinove, nije izbio rat, nije izbila epidemija kuge. Najbliže tome bili su poskupljenje plina i kratkotrajni problemi s isporukama ruskog plina preko Ukrajine.

Pad domaće privatne potrošnje i investicija započeo je nakon što je Crobex u prva tri kvartala 2008. izgubio trećinu vrijednosti, a Zagrebačka burza 122 milijarde kuna kapitalizacije, u trenutku kada su cijene nekretnina u Zagrebu padale 15 mjeseci, ali su na Jadranu još blago rasle. Bez znanstvenih istraživanja i dokaza nije moguće s potpunom sigurnošću tvrditi niti da su slom potrošnje i oštar pad BDP-a bili izravna posljedica ispuhivanja burzovnog i nekretninskog balona, niti da su bili rezultat onih stavova i procjena koje su 2008. godine pobijedile u formuliranju i izvođenju ekonomskih politika.

Možemo se osloniti na procjenu ekonomista Željka Rohatinskog, tada guvernera HNB-a, koji je među uzrocima „udara financijske krize“ naveo i „pad vrijednosti financijske imovine stanovništva uložene u vrijednosne papire i nebankovne institucije uslijed ispuhavanja balona na tržištima dionica i nekretnina. Taj pad je u 2008. iznosio oko 47 milijardi kuna. Zajedno s realnom stagnacijom dohodaka od rada, takav gubitak kapitalnih prihoda i likvidnosti doveo je do pada osobne potrošnje i bitnog usporavanja investicija.“²

No, bez obzira što tko mislio i rekao, sigurno je da gubitak stotina milijardi kuna nije kod građana mogao izazvati ništa drugo osim potrošačkog pesimizma, kao što je očito da politike koje su u zemlji 2008. odnijele prevlast nisu uspjele spriječiti pesimizam, strah i zamrzavanje potrošnje 2009. S obzirom da je pad BDP-a u Hrvatskoj bio jedan od najvećih među usporedivim zemljama, očito je da dominantne politike slom potrošnje nisu uspjele ni ublažiti.

A kako je pad cijena sam sebe hranio i ubrzavao, najbolje su osjetili prodavatelji i posrednici u prodaji nekretnina. U 2008. cijene stanova su padale polako, ali se broj kupoprodaja strmoglavo. Agencijama za

posredovanje u prometu nekretnina u 2008. prihod je pao dvadesetak posto, a desetak agencija zauvijek je zatvorilo svoja vrata.³ Kupci su vidjeli da cijene padaju pa su odgađali kupnju očekujući da njihov željeni stan još više pojeftini. To je dodatno spuštalo cijene, formirala se poniruća spirala deflacije.

Padu prodaje stanova pridonijele su i banke. „Građanima kupcima nekretnina otežano je dobivanje kreditnih zaduženja kod banaka“, rekao je novinarima vlasnik jedne manje agencije.⁴ „Od deset zaprimljenih zahtjeva banke odobravaju jedan.“

U Biltenima Hrvatske narodne banke to otežano dobijanje stambenog kredita može se vidjeti u naglom usporavanju rasta kredita stanovništvu: na kraju 2008. njihova je stopa rasta još bila oko 11 posto, a do početka ljeta 2009. pala je ispod tri posto i strmo je padala prema nuli ili prema „kreditnom slomu“.⁵ Ostvarila se prognoza Dubravka Radoševića iz intervjua Business.hr-u iz prosinca 2008. da će hrvatske poslovne banke, zbog restriktivne monetarne politike koju je provodila centralna banka i u nedostatku novog svježeg kapitala iz inozemstva, čuvati vlastitu likvidnost tako što će „u 2009. godini nove kredite poduzetnicima i stanovništvu odobravati samo u okviru tzv. replasmana, odnosno iz obujma naplaćenih kredita“.

Sanaderova „borba za radna mjesta, a ne za plaće“, pokazala se iluzornom. Čelnici Hrvatske udruge poslodavaca upozorili su u veljači da broj zaposlenih u hrvatskoj prerađivačkoj industriji pada za 150 dnevno i da bi do kraja godine u industriji moglo biti izgubljeno više od 50.000 radnih mjesta.⁶ U veljači je prvi put od 2005. zabilježen porast nezaposlenosti na godišnjoj razini: bez posla je ostalo 14.359 ljudi ili 513 osoba na dan. Do srpnja je broj registriranih nezaposlenih građana bio 13,1 posto veći nego u isto vrijeme prethodne godine.

I krediti tvrtkama usporavali su se istom brzinom kao i krediti stanovništvu, samo s nešto više polazne točke. Na početku 2009. rasli su oko 15 posto na godinu, a do početka ljeta njihova se stopa rasta usporila na oko 7,5 posto.⁷

S drastičnim padom privatne potrošnje i investicija, kao i ukupnog BDP-a, na početku 2009. slom su doživjeli i prihodi državnog

Hrvatska u europskoj krizi

Dvadeset i trećeg listopada 2009. grčki premijer Georgios Papandreu šokirao je Europu i svijet: u televizijskom intervjuu rekao je da proračunski deficit Grčke u 2009. neće biti šest posto, kako je prethodna grčka Vlada do prije samo mjesec dana uvjerala svoje kreditore, analitičare, međunarodne financijske institucije i europske političke partnere, nego 12,7 posto! Više nego dvostruko veći!

„Priznanje grčke Vlade da je njezina nacionalna statistika desetljećima bila nevjerođostojna imalo je razoran učinak na Europu“, napisao je u svojim sjećanjima na europsku krizu Simeon Djankov, jedan od najistaknutijih svjetskih ekonomista, u to vrijeme bugarski ministar financija.¹

„Otkriće premijera Papandreua izazvalo je u Europi opće zaprepaštenje. Prethodnoga tjedna Ekonomsko i financijsko vijeće (ECOFIN) održalo je svoj redoviti sastanak i ništa ni slično tome nije ni spomenuto. Činilo se da Europska komisija nije bila unaprijed obaviještena. Već sljedećeg dana financijska su tržišta na otkriće lažne statistike žestoko reagirala tražeći znatno više prinose na grčke državne obveznice...“

Da stvar bude gora, priznanje grčkoga premijera došlo je u vrijeme kada se činilo da je najteži dio globalne Velike recesije u eurozoni i u Grčkoj prošao. Razlika na prinos grčkih i njemačkih referentnih 10-godišnjih državnih obveznica (u financijskom žargonu *spread*) dosegнула je maksimum od tri posto potkraj 2008. i početkom 2009., a do ljeta 2009. gotovo se prepolovila, na oko 1,7 posto. I premija osiguranja od

grčke ogluhe na javni dug istodobno je s vrhunca od 280 baznih poena (2,8 posto) pala na oko 150 poena.²

Objava novoga grčkog premijera „pokrenula je lanac događaja koji je, više nego išta, doveo u pitanje opstanak eurozone“, napisao je Si-meon Djankov.

U tom lancu događaja mnogim europskim državama koje su prije Velike recesije bile niskozadužene, a 2009. su došle na granicu krite-rija iz Maastrichta, do 2012. javni će dug strahovito porasti: Irskoj na 120 posto BDP-a, Španjolskoj na 85,4 posto, Portugalu na 126,2 posto. Grčkoj će javni dug sa 126,7 posto u 2009. do 2015. porasti na astro-nomskih 176,9 posto. Te će zemlje Europska unija i Međunarodni mo-netarni fond morati spašavati od bankrota.

Hrvatska će u 2010. doživjeti daljnji realni pad BDP-a od 1,7 posto, pa gotovo potpuno zaustavljanje pada u 2011., ali i ponovno poniranje u 2012. i 2013., prema Eurostatu, od velikih 2,2 i 1,1 posto.

Nakon što će se u 2011. njezin pad zaustaviti, osobna potrošnja će u Hrvatskoj u 2012. ponovo potonuti oko tri posto, pa u 2013. još dva posto. Broj zaposlenih od 2010. do 2014. smanjit će se za još oko 83 ti-suće osoba. Hrvatski javni dug sa prihvatljivih 49 posto BDP-a u 2009. porasti će do 2015. na 86,7 posto, što će Hrvatskoj onemogućiti ulazak u eurozonu do unedogled.

Je li lanac događaja pokrenut u Europi 23. listopada 2009. s grčkim priznanjem o proračunskom deficitu dvaput većem od ranije objav-ljenog samo nastavak i „drugo dno“ globalne Velike recesije koju je pokrenuo američki kreditni slom 2007.-08.? Jesu li do grčkog prora-čunskog deficita i velikog europskog kreditnog sloma dovele poslje-dice Velike recesije u Europi, ili je europska dužnička kriza, koja je uslijedila nakon grčkog priznanja, nova, autohtona europska, druga kriza u slijedu nakon Velike recesije?

Posebno nas, dakako, zanima kako su na događanja koja su usli-jedila nakon grčkog priznanja reagirale hrvatske ekonomske politike, kakvi su bili stavovi stručne javnosti, državnih i neovisnih stručnih institucija te, naposljetku, koji su od njih prevladali i kakav je bio nji-hov ishod. Drugim riječima - tko je kriv da je i kriza 2012.-2014. u

Hrvatskoj bila dublja, trajnija i teža nego u drugim državama srednje i istočne Europe s kojima se Hrvatska uspoređuje? Jer, Češka je, primjerice, 2012. imala pad BDP-a 0,8 posto, a Mađarska 1,6 posto, dok su Poljska, Slovačka, Rumunjska i Srbija uživale u rastu BDP-a. Gora od Hrvatske bila je Slovenija s realnim padom BDP-a od 2,7 posto.

Američki kreditni slom, do kojeg je dovela propast vrijednosnica izdanih na temelju slabo osiguranih ili drugorazrednih (*subprime*) hipotekarnih kredita, snažno je 2007. i 2008. pogodio i europske banke koje su masovno kupovale američke vrijednosne papire. Koliko su točno europske banke podnijele gubitaka baš na američkim *subprime* kreditima, to iz dostupnih podataka nije lako razabrati jer se u literaturi krediti *subprime* sektora, koje su u kreditnom slomu dužnici prestali otplaćivati, izvorno odobreni u Americi miješaju s onima odobrenima u Europi i ostatku svijeta. Zato ćemo kao ilustraciju navesti samo ono što se zna pouzdano.

Međunarodni monetarni fond³ je u travnju 2009. gubitke na kreditima odobrenima u Sjedinjenim Državama procijenio na 2712 milijarde dolara.⁴ Od europskih zemalja, ti su gubici najjače pogodili Njemačku, zemlju koja sama nije iskusila niti napuhivanje balona cijena nekretnina niti je u njoj postojalo posebno tržište visokorizičnih stambenih kredita. Do kolovoza 2008. na ulaganjima povezanim sa *subprime* američkim kreditima njemačke banke su podnijele gubitak od 38,16 milijardi eura, iznos jednak godišnjem BDP-u Hrvatske iz 2005. Najviše je izgubila IKB Deutsche Industriebank, čak 10,27 milijardi eura. Slijede Deutsche Bank sa 7,21 milijardom, Bayerische Landesbank (4,83 mlrd.), WestLB (3,20 mlrd.), Dresdner Bank (2,72 mlrd.), Landesbank Baden-Württemberg, HSH Nordbank, Landesbank Sachsen, Commerzbank, DZ Bank i Hypo Real Estate Holding.⁵

U tom trenutku njemački su analitičari smatrali da tih 38,16 milijardi eura predstavlja 10 posto gubitaka svih banaka u *subprime* krizi u svijetu i lavovski dio europskih gubitaka. Bilo je to tek 0,4 posto ukupne imovine njemačkog bankarstva, ali oko 8 posto njegova kapitala i rezervi, te nešto više od jedan posto njemačkog BDP-a. Vrlo brzo njemačke su se banke rekapitalizirale: IKB Deutsche Industriebank

Epilog

PRODANO. Tamna trakica s tom obavijesti, položena poput crnog flora preko gornjeg lijevog ugla fotografije, na internetskom portalu tvrtke PBZ Nekretnine govori da je „ekskluzivna luksuzna vila stambene površine 1200 četvornih metara na jedinstvenoj lokaciji, u rezidencijalnom dijelu grada, u zelenilom bogatom okruženju, s predivnim pogledom na Zagreb“, našla kupca koji je bio spreman platiti oko tri milijuna eura ili 23 milijuna kuna.

Impresivna vila s tri odvojene stambene cjeline, s garažom za tri auta, liftom, zatvorenim bazenom, ostakljenim terasama, podnim konvektorima za grijanje i hlađenje, vinotekom, trim kabinetom, jacuzzi-jem, brojnim radnim sobama i okućnicom od 1900 kvadrata s automatskim navodnjavanjem i drenažom... nekoć je pripadala obitelji Goranka Fižulića. U predstečajnoj nagodbi za Fižulićevu Magmu, sklopljenoj u siječnju 2014., Privredna banka Zagreb uzela je vilu kao nadoknadu za dio svojih potraživanja ukupno vrijednih 100,4 milijuna kuna.

PBZ-ovo potraživanje nije bilo jedino. U predstečajnoj nagodbi za Magmu utvrđene su ukupne tražbine veće od pola milijarde kuna, točno 541,5 milijuna. Dugovi državi (za poreze i doprinose iz plaća i na plaće, za PDV i zatezne kamate) iznosili su 73,3 milijuna kuna. Nešto više od 50 milijuna država je Magmi oprostila, a ostatak pretvorila u kredit.

Zagrebačka banka je cijelo svoje dospjelo potraživanje od 42,3 milijuna Magmi pretvorila u kredit, dok su se različni vjerovnici, Hypo

Alpe Adria, Splitska, Erste, Sperbank i drugi namirili Magminim nekretninama i pokretninama. Ostali vjerovnici, među kojima i sam Goranko Fižulić, unijeli su svoja potraživanja u temeljni kapital, odnosno, pretvorili su ih u nove dionice Magmae d. d.

Dok se Magma koprcala u peripetijama oko predstečajne nagodbe, svako malo padala u blokade računa i izvlačila se iz njih, Goranko Fižulić je već godinu i pol razvijao novi biznis. Bio je to internetski portal „LikeFigures“ koji je dizajnere, kupce i vlasnike 3D printera prema Fižulićevim riječima trebao „povezati u novu industriju igračaka, po jedinstvenom i potpuno novom poslovnom modelu kakav do sada nigdje u svijetu nije razvijen“.

Dizajneri i programeri mogli su na portalu izložiti i prodavati svoje programske datoteke za 3D printanje svega i svačega, od figurica životinja i plastičnog nakita, preko sitne opreme za domaćinstvo i urede, do figurica najpopularnijih likova iz filmova i televizijskih serija. Vlasnici printera mogli su te datoteke kupiti pa sami, na vlastitom printeru, izraditi igračkice, ili bi printanje mogli naručiti i platiti nekom vlasniku printera bilo gdje u svijetu, a proizvod dobiti poštom. Za novi biznis Fižulić je s minimalnim kapitalom osnovao i novu tvrtku Magma21 u 100-postotnom vlasništvu Magmae. I odmah je privukao veliki interes medija, makar su oni malo upućeniji u nevjerici vrtjeli glavama.

„Vidio sam kako tvrtke koje se time bave imaju najveći rast vrijednosti na burzama usprkos krizi pa sam se zainteresirao“, ispričao je Fižulić novinaru bug.hr-a Draganu Petricu koji ga je u siječnju 2015. sreo na blještavom svjetskom sajmu potrošačke elektronike CES u Las Vegasu.²⁹ „LikeFigures je nešto kao Amazon.com, samo za 3D ispis. Ipak, s jednom razlikom. Ja nemam gotovo nikakav rizik kod ovog posla jer, za razliku od Amazona, nemam velikih ulaganja i nemam skladište. Upravo me golemo skladište koštalo pada Magmae kad je došla kriza – imao sam 500 milijuna kuna robe u skladištu i još toliko na policama u dućanima, a ljudi su naprosto prestali kupovati“, povjerio se Fižulić novinaru.

Velika Fižulićeva očekivanja od „oko 900 artikala (STL files) iz područja filma, glazbe, videoigara, sporta, autoindustrije, igračaka,

arhitekture, mode te artikala za opremanje doma, pripremljenih za izradu na 3D printerima“, očito se nisu ostvarila. Baš kao ni od „290 partnera iz 110 gradova iz 56 zemalja odabраниh za testnu fazu“ LikeFiguresa.³⁰

Potkraj ožujka 2016. Fižulić je tvrtku Magma21 odlučio likvidirati.³¹ Internetski portal LikeFigures još uvijek funkcionira, ali uz svaki artikl koji se na njemu nudi stoji cijena \$0,00.

Nedugo nakon što je Magma21 prepuštena likvidaciji, 3. lipnja 2016. Financijska agencija (Fina) podnijela je Trgovačkom sudu u Zagrebu prijedlog za otvaranje stečajnoga postupka nad samom Magma21. „Na dan 1. rujna 2015.“, napisala je Fina Trgovačkom sudu, „dužnik ima evidentirane neizvršene osnove za plaćanje u neprekinutom razdoblju od 307 dana, u ukupnom iznosu od 639.612,37 kuna“. Prema podacima Mirovinskog zavoda, Magma je u tom trenutku imala osam zaposlenih.

A kako su u europskoj dužničkoj krizi prošla druga dva junaka naše priče, Stipe Gabrić Jambo i Tomislav Tukić?

Nakon što je banka skrbnik Hrvatska poštanska banka uredno likvidirala investicijske fondove kojima je do gašenja upravljala njegova tvrtka ST Invest, Tukić je neko vrijeme za Croatia osiguranje kao direktor vodio vinarsku tvrtku Plančić na Hvaru. Nakon privatizacije CA je prodala Plančića splitsko-istarskom investitorskom dvojcu Miroslavu Jeličiću Purku i Kristijanu Floričiću, a Tukić je u Splitu postao konzultant za restrukturiranje nekoliko splitskih brzorastućih „gazel“, tražeći pritom i za sebe priliku u ruralnom turizmu.

Jambo se pokušao vratiti u visoku politiku. Na parlamentarnim izborima 2016. uspio se izboriti da ga njegova Hrvatska seljačka stranka u Desetoj izbornoj jedinici stavi na listu Narodne koalicije barem na osmo mjesto, računajući da će privući preferencijalne glasove birača. Ali, to se nije dogodilo. Koalicija SDP-a, HNS-a i HSS-a osvojila je 27,33 posto glasova i s nje su u Sabor ušla četiri kandidata. Zadnji među njima dobio je samo 313 preferencijalnih glasova, dok je Stipe Gabrić dobio čak 2326, ali u postotku (3,87 posto) premalo da se vrati u Sabor.

SLOM HRVATSKE 2009.

Tko je kriv za 6 godina depresije i izgubljenih 200 tisuća radnih mjesta i 500 milijardi kuna

U 2009. godini hrvatski bruto domaći proizvod smanjio se za dvije milijarde eura. Prosječnom Hrvatu potrošačka se moć smanjila za 3500 kuna. Investicije u trajnu imovinu pale su 11,8 posto, a padale su i sva četiri kvartala sljedeće godine brzinom između 14 i 17 posto.

Trebat će najmanje 10 godina da se hrvatski BDP vrati na razinu iz 2008. Da je ostao isti, Hrvatska bi imala na raspolaganju oko 120 milijardi kuna više. Mogla je sagraditi 67 Peljeških mostova. Da je njen BDP u tih desetak godina rastao „prirodnom“ prosječnom brzinom od dva posto na godinu, Hrvatska bi za potrošnju i investiranje u trajna dobra imala čak 450 milijardi kuna više. A da je cijelo vrijeme rasla 2,8 posto na godinu, brzinom kojom će se izvlačiti iz krize potkraj 2015., mogla je računati sa 570 milijardi kuna više.

Toliko je dohotka mogla imati, a nije imala. Toliko je vrijednosti Hrvatska propustila proizvesti jer joj je recesija tako dugo trajala. Oportunitetni trošak krize doseže nevjerovatnih 1,7 prosječnih godišnjih BDP-a ostvarenih u dekadi koja je prethodila krizi. To je otprilike kao da jednu godinu i 250 dana nitko u Hrvatskoj nije ništa radio ni proizveo, kupio ni prodao.

Do dna Velike recesije broj zaposlenih u Hrvatskoj past će sa 1.516.761 na 1.319.418 osoba. U 2014. godini bit će 197.343 ili 13 posto zaposlenika manje. Hrvatska radna snaga bit će više nego desetkovana. Ali, ni to nije bilo ono najgore što se Hrvatskoj desilo. Do 2009. godine hrvatski je narod rađao sve više, a od te godine rađa sve manje djece. Od 2004. do 2009. broj novorođene djece porastao je sa 40.307 na 44.577, da bi se do 2013. smanjio na 39.939.

Kako se to moglo i smjelo dogoditi? Tko je za to bio odgovoran, a tko kriv?

ISBN 978-953-59414-0-8

9

7895351941408

Cijena:

190,00 kn